

PETITA GUIA DEL PATRIMONI CULTURAL DE S'ALBUFERA DE MALLORCA

S'ALBUFERA A TRAVÉS DE LA HISTÒRIA

Al llarg de la història, s'Albufera o Sa Bufera, com popularment s'anomena, ha suposat una important font de recursos per als pobladors de la zona: primer com a lloc de caça i pesca, més endavant com a terreny agrícola i, en temps relativament recents, com a explotació industrial. Durant molt temps l'activitat humana no va transformar la zona humida substancialment, però els canvis dels darrers 160 anys han estat profunds. S'Albufera d'avui reflecteix les empremtes desiguals que han deixat cadascun d'aquests episodis, al mateix temps que ens serveix per al futur allò que n'és el seu fruit més preuat: la conservació del patrimoni natural i cultural.

Patrimoni hidràulic

La fesomia actual de s'Albufera es deu, sobretot, a les obres de dessecació que, entre 1863 i 1871, realitzà la New Majorca Land Company, una empresa anglesa propietat de John F. LaTrobe Bateman i William Hope. Amb un contingent de més de 1.500 treballadors realitzaren titàniques reformes estructurals en el sistema de drenatge, regadiu i comunicació viària d'un paratge que, any rere any, s'inundava. Si avui dia podem visitar s'Albufera a peu o en bicicleta és gràcies al patrimoni heretat d'aquella època: la terra i el llim excavats per a canalitzar i controlar l'aigua, serviren per a construir els camins, malecons i ponts que permetien connectar les noves terres de conreu.

John F. L. Bateman

Canals i siques

1

Amb les obres de dessecació (1863-1871) es modificaren i uniren els cursos dels torrents de Sant Miquel i de Muro formant el Gran Canal (de 2'5 km de llarg per 60 m d'amplada) que, aprofitant el trenc obert a la duna i la platja per la gran inundació de 1852 coneguda com la "plena d'en Gelat", conduïa l'aigua cap a la mar. En ambdós marges del Gran Canal s'hi construïren els canals des Sol i sa Siurana, per a drenar les aigües dels prats interiors.

Es construïren altres canals transversals, paral·lels i perimetrals que, juntament amb els excavats des del s. XVII, tenien l'ànim de drenar l'aigua dels terrenys cultivats, sumant tots ells uns 400 Km. (en són exemples: el canal d'en Pujol, d'en Palet, d'en Moix, d'en Ferragut, d'en Maroto, el canal Loco, la siquia des Polls, de sa Senyora, d'en Pep, de ses Tortugues, etc.).

Canal de Rec o canal Riego

2

"Menció aparte y a pardemunt de tot, merex es Canal Rec qu'es una de ses maravelles principals. Perque heu creguen aquells que may l'han contemplat en detenció, únicament direm que té una extensió ¡notauhó bé! De 72.000 metros o sien 14 llogos de llargari,"
(Revista Sa Marjal, 1910).

Tot i l'exageració de la premsa d'aquella època, el llarguissim Canal de Rec envoltava quasi tota s'Albufera i les seves parets són encara visibles a molts trams. Abastia les noves terres dessecades per al cultiu amb aigua procedent de la font de Son Sant Joan. El 1929, per administrar el servei a més de 300 parcel·les d'arrossar que ocupaven 125 ha, es constituí la societat "Riegos de Mallorca S.A." que més tard, als anys 1960, es reconvertí per abastir d'aigua la nova zona turística de la Platja de Muro i Can Picafort.

Ponts de Sa Roca i dels Anglesos

3

Aquests ponts de marès, gairebé idèntics, tenen 60 m de llargària i 5 arcs rebaixats. Estan construïts sobre el Gran Canal i separats 1'3 km un de l'altre. Permetien l'accés per terra des de Sa Roca cap a les cases de s'Albufera pel camí des Senyals, i cap a Alcúdia i el seu port per davant la mar. Els seus fonaments s'assenten sobre 388 pilons de fusta de 6 m de llarg.

A sa Roca hi ha dos ponts laterals d'un sol ull, sobre els canals des Sol i de sa Siurana, i dins el Gran Canal s'hi pot observar l'espíral d'un sífó que permetia el pas soterrat de l'aigua del Canal de Rec d'un costat a l'altre. Als costats del Pont dels Anglesos hi trobam altres dos ponts de marès de quatre arcs, amb comportes per a regular la sortida de l'aigua de l'interior del Parc cap a la mar.

Ponts de ferro

Els ponts aconseguixen salvar les distàncies entre malecons i deixar un ample llum per on passar el cabal dels dos torrents, reduint al mínim o eliminant els pilars. Els arrambadors són també de ferro forjat, en el mateix disseny industrial noucentista.

Can Bateman

A partir de 1917 el seu ús original canvià i passaren a formar part del complex d'edificis industrials de Sa Paperera. Es rebatejà com a "Can Bateman" a partir de la declaració del Parc natural, tot i que no va ser mai vivenda de l'enginyer.

La toponímia

Els espais oberts d'aigües lliures, com ara els estanys Major, el Llarg, el de ses Puntes, el des Replans, el de s'Amarador o el de ses Pegellides, i llisers com ara el del Marquès, el de cas Pobler, sa Racó, s'Esfondrat o els Bassalons Blaus,... quedaren abolits, ja que el que interessava a partir de llavors era aconseguir terreny sense anegar aprofitable per al cultiu. D'aquests noms i llocs ja no en queda ni el record popular, ben igual com el d'antics camins - de Can Cuc, de la Punta - o de s'iques excavades feia segles, especialment útils per a la pesca - s'iquia des Molí, de sa Font Salada, den Ramota, del Buxillar, de les Escluses - o les 9 s'iques principals que, des del segle XVIII, si no d'abans i tot, regulaven la sortida de l'aigua cap a la mar a través de l'Estany des Ponts - la s'iquia de Llevadors, la s'iquia Nova, la Prima, la Primeta, de Magraner, de Malfaner, de la Torre, de Fora, del Portalot - o d'altres topònims esparsos - el prat de la Cambra, el pas de la Creu, les Estisores, les Esperances, la punta de s'Ampolleta, el Pi de sa Campana, els tamarells del Rei - que són ara només memòria.

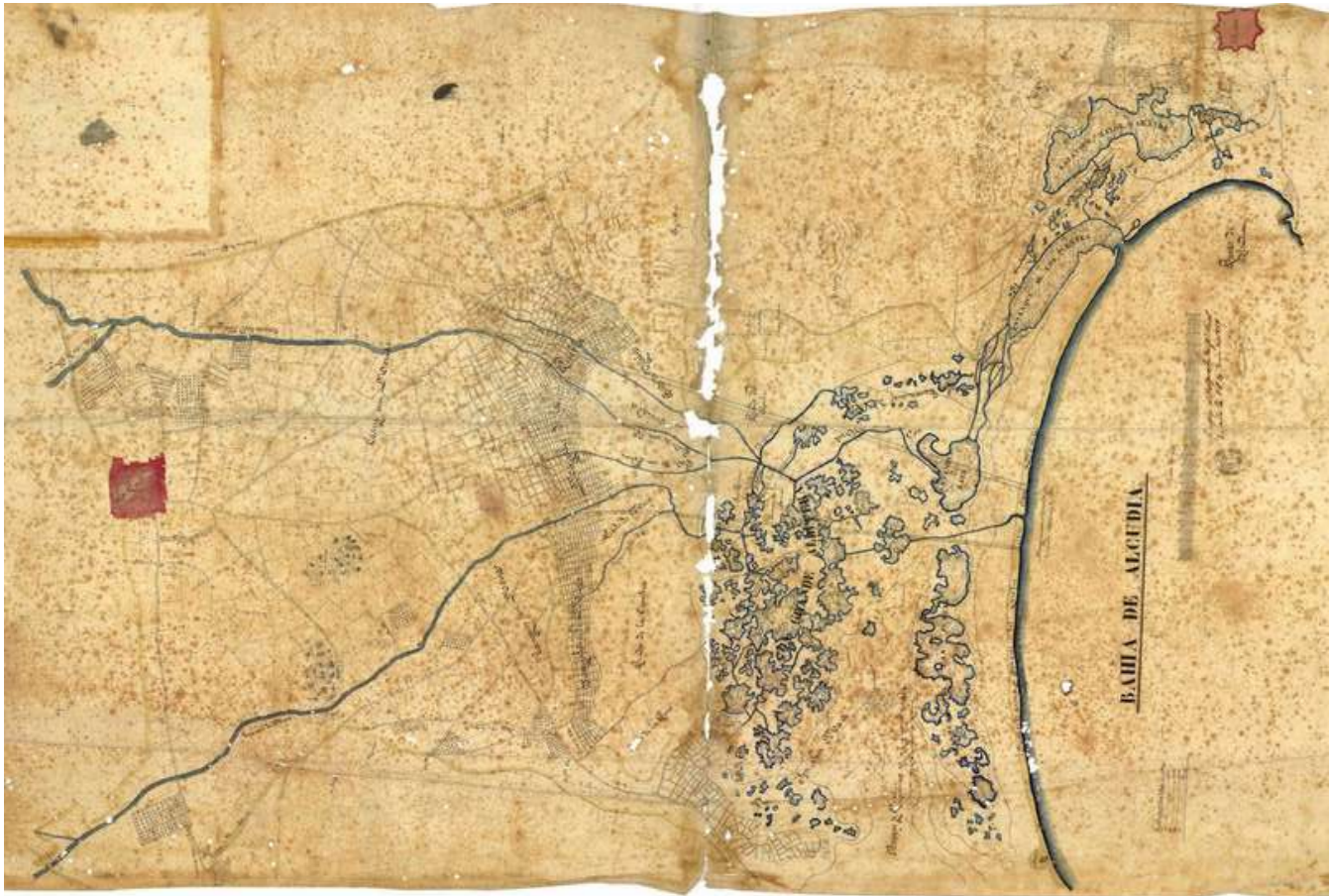
En canvi, altres noms originaris sí que es conservaren, però la fesomia d'allò que els havia donat nom es transformà - sa Roca, s'Ullastrar - un cas semblant al de molts de trossos de prat - es Colombar, Son Senyor, Son Vivot, es Tancadet, els Ullalets, etc. - que es drenaren, travessats de multitud de canals, s'iques noves i carreres per on hi podien circular barquets - canal des Polls, canal des Patrimoni, canal den Ferragut, canal den Pujol, s'iquia den Moix, s'iquia den Manuel, carrera de sa Punta des Vent, etc. - que avui dia encara mantenen el seu traçat i tenen un ús fonamental per a la circulació de l'aigua dins el Parc i la regulació de les inundacions, amb ajut de segues de canyet periòdiques i un sistema controlat d'escluses i comportes.

A cada extrem del camí des Forcadet hi trobam el pont de ferro de Can Blau (36'3 m), que travessa el torrent de Sant Miquel, i el pont de ferro de Son Carbonell (21'55 m), sobre el torrent de Muro, abans no s'uneixin per formar el Gran Canal. Són elements destacats de l'empremta de la companyia britànica a s'Albufera.

Tot l'embigat metàl·lic, unit mitjançant centenars de reblons, fou construït a Anglaterra i traslladat a Mallorca per la seva instal·lació sobre els torrents. Cadascuna de les bigues laterals d'1 m d'altària pesa uns 9.600 kg.

Situat a Sa Roca, l'actual centre d'interpretació del Parc formava part d'un conjunt arquitectònic i funcional compostat de dos edificis de marès d'estil molt semblant. El que s'alçava més cap a l'est, avui malauradament ha desaparegut. A banda de les oficines dels anglesos, allotjaven dues bombes a vapor que movien fins a tres rodes de pales, dissenyades per elevar l'aigua i impulsar-la a través del sistema de canals. Una de les dues rodes de l'edifici conservat movia les aigües de rec pel Canal Riego cap a les veles del nord. L'altra roda i la de l'edifici desaparegut, via el Canal des Sol, drenaven les aigües de s'Albufera cap a la mar.

Les obres de dessecació de 1863-1871 no sols comportaren canvis sobre el territori de s'Albufera, també sobre els noms d'aquells llocs. L'excavació de canals i s'iques, l'aplanament de camins i malecons o la construcció de nous edificis, ponts i sifons, va fer desaparèixer un gran nombre d'elements propis de l'antic paisatge i, en conseqüència, els noms que la gent que trepitjava s'Albufera els havia donat al llarg dels segles. Tenim constància de la seva existència gràcies a les fonts documentals, sobretot cartogràfiques, anteriors a la dessecació dels anglesos.

Plànol de l'enginyer Antonio López Montalvo (1853) que acompanyava el seu projecte de dessecació, on s'aprecien els terrenys agrícoles (veles) guanyats a l'aigua amb anterioritat a les Marjals de Sa Pobla, Muro i Son Sant Martí. El traçat sinuós dels torrents i les s'iques mestres anava omplint d'aigua un complex laberint de llisers i estanys de diferents profunditats, que connectaven amb la mar a través d'un grau situat abans del Pla des Pinar, després de passar per l'Estany des Ponts. El projecte de dessecació dels anglesos es basà, en bona part, en el de López, amb la salvetat que, en lloc de traçar un canal de desguàs per a cada torrent, uní els seus dos llits a través del Gran Canal per sortir a la mar a través de s'Oberta, el trenc que es generà a la platja amb la gran inundació de 1852, la "plena den Gelat", que també apareix cartografiada.

Els primers intents de guanyar terrenys agrícoles a l'extensa zona humida daten del segle XVII, amb les primeres veles a la zona de marjal obrades per poblers i murers, i les s'iques reials per drenar els sobrants.

Just abans de les obres de dessecació del segle XIX ja s'observa a la cartografia coetània una gran extensió de marjal, composta de multitud de veles o rotes de petita dimensió, que cultivaven tota classe d'hortalissa. S'iques, canals, sinies i molins constitueixen una bona mostra de l'herència patrimonial que ens han deixat aquests segles d'activitat.

Les 2.146 ha guanyades a l'aigua amb les obres de dessecació de la New Majorca Land Company liderada per John F. LaTrobe Bateman, passaren a mans de l'empresa britànica adjudicatària de la concessió ministerial, previ abonament del preu taxat.

Al principi els cultius foren la civada, el cotó, el cànem, el blat i el moniato. Es plantaren prop de 4.000 moreres per a la producció de seda i entre 1880-1890 la companyia exportà canyet a Anglaterra per a la producció de paper. Es diu que s'Albufera, en aquella època, fou la finca de reguiu més gran d'Europa.

Amb el temps, però, les freqüents inundacions, la salinització dels terrenys i l'alt cost del carbó de les màquines per al bombament constant de l'excedent d'aigua cap a la mar, acabaren per frustrar el projecte agropecuari de la família Bateman. Una concatenació de factors adversos obligà l'hereu, Lee LaTrobe Bateman, a malvendre les terres a la família Gual de Torrella. Aquesta, ja entrat el segle XX introduí el conreu de l'arròs i l'explotació industrial del canyet per a la fabricació de paper.

Patrimoni agrari

[Nota: els termes catalans Marjal i Albufera, que usam en tractar del nostre espai de referència, provenen de les paraules àrabs marj (prat, terreny empantanat d'aigua) i al-buhayra (la llacuna). Marjal es refereix a un terreny llecorós, abundant d'aigua i bo per a fer-hi hort]

L'estany de S'Amarador deu el seu nom a l'important paper que jugava, d'ençà de l'època medieval, per a la indústria tèxtil del lli i del cànem (cànyom) d'aquesta comarca.

Els feixos de lli i cànem conrats a la marjal s'havien d'amarar, això vol dir, deixar en remull per a reblanir-los i així extreure'n amb facilitat les fibres vegetals per fabricar el preuat fil amb què es teixia la tela de drap per a fer tot tipus de productes (camises, llençols, estovalles, davantals, espargates, corda,...).

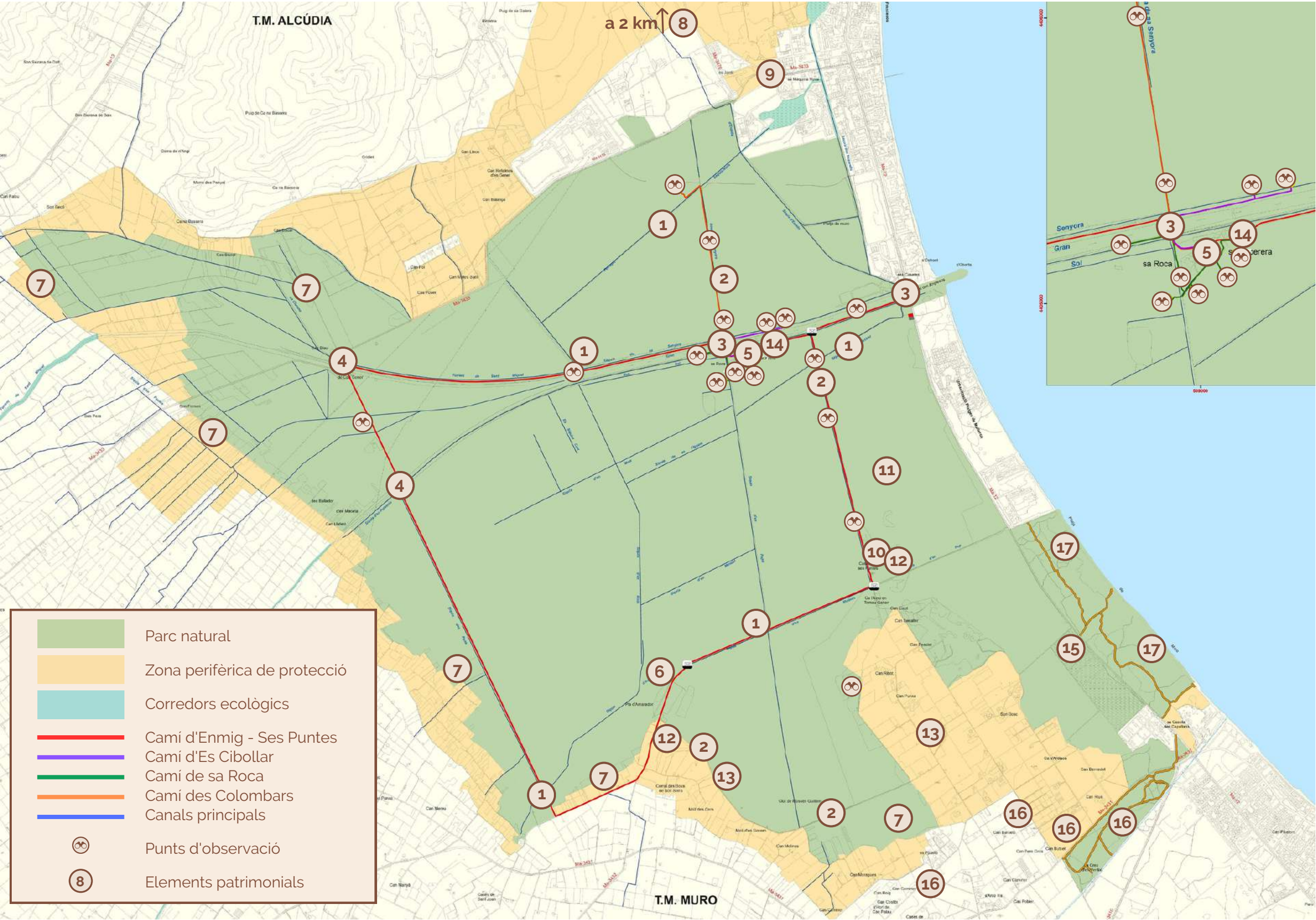
La indústria del cànem entrà en decadència a finals del s.XIX amb l'arribada del cotó. De fet, amb la dessecació dels anglesos l'estany desaparegué, i no va ser fins als anys 1990 que es dragà una extensa bassa de 2 ha, sempre inundada, al lloc on hi havia hagut l'històric estany.

Al s.XVII, els pagesos poblers i murers ja s'adonaren de les aptituds per a l'horta de les zones inundades i riques en sediment de la Marjal de s'Albufera.

Començaren a guanyar terreny a l'aiguamoll excavant siques perimetrals per traçar petites parcel·les rectangulars d'1 quartó, que elevaven de 50 a 100 cm sobre l'aigua amb els sediments extrets. Aquestes finques s'anomenaren veles (Sa Pobla) o rotes (Muro). Eren terres arrendades al Reial Patrimoni o a d'altres terratinents,

Ja entrat el s. XX i fins als anys 1960, dins s'Albufera les llogaven a petits productors locals d'arròs en contractes triennals. Avui dia encara n'hi ha bastants on s'hi cultiva hortalissa i són petites explotacions familiars.

S'hi construí una església, una casa pel vicari i un edifici per a escola de nins i nines. La colònia funcionà fins l'any 1897, essent propietari de s'Albufera en Gual de Torrella.

Dia 7 d'agost de 1876, l'enginyer Henry Waring, en representació de la New Majorca Land Cº, funda la colònia agrícola de Gatamoix prop del puig de Sant Martí, dins el terme d'Alcúdia. L'any 1892 canviarà el nom pel de Colònia de Sant Lluís, si bé sempre serà popularment coneguda com el Poble Nou.

Els colons arrendaven a l'empresa anglesa una vivenda i una porció de terreny dins s'Albufera que es comprometien a conrar, a canvi de certs beneficis fiscals. L'extensió de la colònia era de 200 ha i la població l'any 1881 era de 93 habitants.

Edita: Govern de les Illes Balears. Conselleria d'Agricultura, Pesca i Medi Natural

Textos i disseny: Jaume Pons i Gaspar Guaita (equip d'informació i educació ambiental del PN de s'Albufera de Mallorca).

Fotografies: Arxiu PN de s'Albufera de Mallorca, Arxiu del Regne de Mallorca (ARM, Torrella 294), Arxiu Municipal de Sa Pobla (Arxiu Joan Llabrés), Biblioteca de Catalunya (XXIII.7 Martín C 31.1 (EdM_03962 bis), Arxiu Muntaner Darder, Fons fotogràfic Antoni Palou (AHUIB), OrtoPNOA 2023 CC-BY 4.0 scne.es.

Cartografia: Mapa de Sureda i Sorà (1830), Archivo Gral del Palacio, Mapa de López Montalvo (1853) Archivo Gral Ministerio Fomento. Modificació en base al Pla d'ordenació dels recursos naturals de S'Albufera de Mallorca (Decret 7/2021, de 22 de febrer)

Més informació al web de Francesc Lillo, [Crònica de s'Albufera](#).

Cases de s'Albufera, sa Quartera i ca na Beatriu

Era un conjunt d'edificis, situats avui fora de l'espai protegit. Les cases principals desaparegueren a finals del s.XX i alguns dels magatzems agrícoles s'han convertit en restaurant. De l'època de la New Majorca Land Cº, queda dempeus l'imponent edifici de sa Quartera, que com indica el seu nom, es destinava a guardar-hi la collita que s'obtenia dels camps de s'Albufera. La seva arquitectura és interessant, per la planta baixa amb volta de marès rebaixada i sostinguda per 32 pilars. Es troba en mal estat de conservació. Sa Quartera va arribar a perdre el seu ús original i, entre 1937 i 1940, va ser utilitzada com a camp de concentració, per on hi passaren uns 400 presoners de guerra republicans. Varen ser obligats a construir les carreteres d'Alcanada i del Mal Pas, un camp d'aviació i la inacabada línia de ferrocarril de Sa Pobla al Port d'Alcúdia. Un altre dels edificis, Ca na Beatriu, va ser l'habitatge de Lee Latrobe Bateman i la seva esposa, coneguda com a donya Beatriu. De planta baixa i dos pisos, es troba en un estat de deteriorament avançat .

façana i és coneguda com la Ferreria, originalment devia ser un taller on fabricar i reparar les eines del camp. Altres construccions avui desaparegudes eren: la boal (estable per als bous) situada a l'altra vorera del camí, davant les cases, i a sobre un turó, una de les primeres "oficines" dels Anglesos. El conjunt també compta amb una sinia de caixons feta a 1934 per abeurar el bestiar.

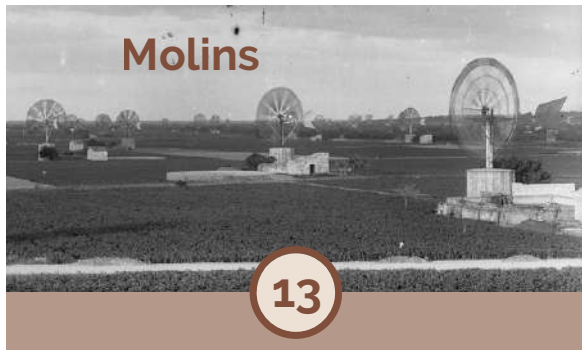

Curiosament, en temps dels anglesos no se'n cultivà. Va ser a partir de 1902 que Gual de Torrella, el nou propietari de s'Albufera i Son Sant Martí arrendà les terres a "els valencians", i després a pagesos de Sa Pobla i Muro, per al cultiu arrosser. A l'època s'esmenten productivitats importants de 5.000 kg/ha.

Amb la conquesta catalana de Mallorca, el districte "al-Buhaira" correspongué, meitat per hom, al rei i al comte d'Empúries, que el repartiren entre els seus diferents porcioners. A finals del s.XIV la possessió anomenada la Gran Albufera passa a mans de la família Castell i en seran propietaris fins al s.XVIII. Entre les referències a la ubicació de les cases tenim el mapa de Despuig (1785) i la descripció de Jeroni de Berard (1789), que les situen al terme d'Alcúdia, vora "el Caminal", un mur de contenció per on passaven les 9 síquies que unien l'estany de Baix amb l'estany dels Ponts i on hi havia les parances per a la pesca, una de les rendes principals de la Gran Albufera.

s'utilitzaria per regar. S'estima que se'n construïren prop de 2.000 a la comarca, de les 3.500 de l'illa. Quedaren en desús a meitats del s.XX a mesura que es popularitzaren els motors d'extracció elèctrics i d'explosió.

bombes elèctriques i d'explosió. Dels més de 300 molins que hi ha catalogats a Muro i Sa Pobla, alguns estan restaurats i es poden veure en funcionament.

El 1917 la família Gual de Torrella, propietària de s'Albufera després dels anglesos, reemprengué el projecte d'utilització del canyet per a la producció de paper. "Sa Paperera", com seria coneguda popularment la fàbrica de paper, constituï una de les activitats econòmiques més potents de la comarca fins l'arribada del turisme.

Moltes altres indústries locals s'han desenvolupat els darrers segles a partir de les matèries primeres que aporta s'Albufera: lli, cànem, bova, marès, sal, aigua...

A banda dels esmentats aprofitaments, cal recordar que durant tot el s.XX i fins a la declaració de Parc natural, s'Albufera va ser sempre un important vedat de caça. S'organitzaren bauxes i caceres multitudinàries, per on hi desfilaven les elits aristocràtiques i governatives de l'època. La més sonada de totes, la que s'organitzà per al General Franco.

Després de diversos intents de reiniciar la producció, el 1938 es crea Celulosa Hispànica SA que produirà paper d'emballar fins al 1966, quan l'emergent sector turístic i la falta d'innovació en forcen el tancament.

Juntament amb els molins, les sínies foren el gran giny tecnològic que permeté revolucionar la producció agrícola de la contrada i a d'altres antigues zones humides de característiques semblants, amb un nivell freàtic molt proper a la superfície i una elevada fertilitat. A Sa Marjal s'hi desenvolupà una extensa àrea hortícola que abastia el conjunt de l'illa.

Mitjançant la tracció d'una bístia que feia voltar un rodet, el rest de cadufos davallava dins el pou i aquests tornaven a pujar plens d'aigua, que s'abocava dins una pica i d'allà es canalitzaria i

Els molins de vent aiguaders s'introduïren al Prat de Sant Jordi a mitjan s.XIX per a possibilitar la dessecació d'aquell aiguamoll i obtenir terres de cultiu al que s'anomenà l'horta de Palma.

A Sa Marjal de s'Albufera se'n construïren aproximadament mig mil·lenar, aprofitant la seva alta capacitat d'extracció d'aigua del subsòl per omplir grans safarejos d'on poder regar les seves hortes i permetre una producció industrial dels cultius.

A la segona meitat del segle XX acabaren sent substituïts per bombes elèctriques i d'explosió. Dels més de 300 molins que hi ha catalogats a Muro i Sa Pobla, alguns estan restaurats i es poden veure en funcionament.

El 1917, s'instal·la a Sa Roca una fàbrica de pasta de paper amb el nom de Celulosas La Albufera i el malnom de Sa Paperera, aprofitant i engrandint les instal·lacions de bombament aixecades en temps dels anglesos.

Arribà ràpidament a una producció de 2.000 tones anuals que podia vendre a preus molt competitius ja que disposava de mà d'obra barata, mines de carbó i abundància de canyet. Això provocà que la patronal espanyola del sector paperer pressionàs per a què deixassin de produir, a canvi de cobrar un cànon anual de 55.000 pessetes.

15

Es conserva part d'un edifici de marès que contenia un forn pera l'assecat de la sal, el molí per a capolar-la, un magatzem i els motors per al transvasament d'aigua de mar cap als estanys.

16

construcció, i utilitzant diferents eines (tallants, xorracs, verducs, perpals...). A l'entorn de s'Albufera s'hi comptabilitzen més d'un centenar de pedreres històriques. La pesada feina dels trencadors de marès continua viva en la memòria col·lectiva dels habitants de la contrada, la toponímia (Can Picafort), i el seu atractiu paisatgístic.

S'Albufera és ara refugi de caça i pesca. Pel que fa a l'anguila, espècie molt preuada en la gastronomia local, està catalogada en greu perill d'extinció (UICN), per això la Unió Europea en va prohibir la pesca recreativa a 2022, una veda per intentar recuperar les seves poblacions.

17

Amb el periscopi, el artillers apuntaven torpedes inerts sobre la diana que representava la superposició (enfilació) de la parella de torres. Els projectils varaven sobre el suau perfil arenós de la badia i eren recuperats i reutilitzats. Cada varament enfilat era considerat blanc a la diana.

Amb l'excepció d'alguns precedents medievals mal referenciats, l'activitat salinera no s'inicià fins el 1949 amb la constitució de Salinera Mallorquina S.A. Ocupava una extensió de 14 ha, a l'est del prat, tocant al sistema dunar d'Es Comú de Muro, on encara es conserva el topònim ses Salinetes o salines de s'Illot i s'hi intueix el llacunatge. Comptava amb 3 estanys concentradors i 8 cristal·litzadors i hi treballaren una dotzena de persones. La producció arribava a les 300-400 tones anuals i l'activitat es mantingué fins el 1975, cedint el pas, també, a la pressió turística i urbanística al litoral.

El marès és una pedra arenisca, ha estat el material de construcció predominant a Mallorca fins l'arribada del formigó. És per això que les pedreres de marès han estat molt abundants, més de 1.400 documentades des del s.XIV, Es localitzen a zones costaneres (o que ho foren fa milers d'anys), ja que es tracta de platges i dunes antigues on, amb el pas dels anys, la pressió i la cimentació produïda per la calç dissolta han litificat l'arena.

Per la seva consistència, és una pedra bona de tallar i d'extreure en "cantons" de diferents mides, segons l'ús que tendran en la construcció, i utilitzant diferents eines (tallants, xorracs, verducs, perpals...). A l'entorn de s'Albufera s'hi comptabilitzen més d'un centenar de pedreres històriques. La pesada feina dels trencadors de marès continua viva en la memòria col·lectiva dels habitants de la contrada, la toponímia (Can Picafort), i el seu atractiu paisatgístic.

Altres

La pesca de llops, anguiles, orades, mújols i llisses sempre va ser de gran importància i una de les principals rendes de les possessions de Son Sant Martí i la Gran Albufera, alhora que motiu de disputes i conflictes. Sens dubte, l'anguila ha estat el peix més apreciat, tal com demostra la gastronomia de la contrada i la gran varietat de noms que rep l'espècie en funció de l'edat i la morfologia (nàcsia, anguila borda, llevada, correguda, cabot, pollagral, pallasso,...).

Tot i que sovint són confoses amb torres de vigilància costanera, foren construïdes a partir de 1940 per a realitzar exercicis de tir submarí amb naus de la base del Port de Sóller, que es perllongaren fins al 1970.

Se'n construïren 14 parelles (una sobre la línia de costa i l'altra 200m a l'interior) separades entre elles 1,2 km, resseguint la costa de la badia d'Alcúdia, des d'Alcanada fins a la Colònia de Sant Pere. Originalment, estaven pintades de blanc i vermell i numerades.

activitat tradicional compatible amb la conservació, però requereix un permís del parc.

llaurar, segar, batre, sembrar arròs, collir olives o figues, etc.. Per a cada feina, una tonada concreta. Cada cantador o cantadora tenia la seva manera particular de galejar, d'ornamentar la melodia, i els versos se solien acompanyar d'exclamacions com ai! ei! hala! erri! aire! per animar els jornalers o les bèsties que feien la feina.

TONADA DE SEMBRAR ARRÒS S'arròs de dins sa Bufera és mort i no té remei ha rebentat amb herbei, canyet i qualche jonquera.	TONADA DE SEGAR Un homo qui sega, arriba que sols no sap quina hora és, i en venir devers les tres arriba a suar sang viva.	TONADA D'ESPADAR EL CÀNEM Mala vida s'espadar ja ho diu sa meva mareta tot lo dia ha d'estar dreta amb s'espadella en sa mà.
--	---	--

Pel que fa a altres cançons i gloses, n'apareixen un bon grapat a diferents reculls que podem trobar editats - p.ex. a B. Samper, R. Ginard (1966-1975), P. Mateu (1993) o a la revista Sa Marjal (1909-1928) - la temàtica és diversa, però abunden les referències a l'època de la dessecació, al conreu de l'arròs dins s'Albufera o al paisatge i la vida agrària a les terres de Sa Marjal.

S'enginyer ja té sa clau de sa caixa des doblers per pagar los jornalers qui fan feina a n'es canal.	Es senyor de sa Bufera fa "frente" a un general: a cada cap de canal hi han posada bandera.	Noltros som ses plantadores de l'amo en Rafel Gener, noltros volem quedar bé i, no ho volen ses collidores.
Ja comença a fer gotetes i es torrent qui ja se'n vé mal s'endugués s'enginyer, es taulons i ses casetes.	'Rabassau sa cotonera que es cotó n'és nat espès i es senyor de sa Bufera n'ha fet "frente" a s'inglès.	Ja hem acabat de segar s'arròs bomba i moncalí. Es majoral podrà dir, no n'hi ha quedat cap bri, enguany dins es Colombar.
Mal s'endugués s'enginyer i llavò es Pla des Pinar mal les s'endugués dins mar per endins a fer punyetes.	En bon dia de Sant Pere a missa no vaig anar perquè me feren plantar arròs bomba a sa Bufera.	

No comenceu a esquitar
que tota jo vaig remull
mal es barco hagués fet ull
quan va venir es València
i es primer goix que sembrà
no havia d'haver tret ull.

La bova (Typha spp) és una planta pròpia de les zones humides que creix dins aigua dolça. Les seves fulles s'han utilitzat tradicionalment per a cordar cadires, banquetes i balancins, però també per a peces de cistelleria com ara covos o paners. Aprofitar aquestes fibres vegetals requereix un procés llarg i complex, primer de tot s'han de segar les fulles verdes, que es deixaran assecar esteses al sol uns 20 dies abans de poder guardar els feixos o garbes. Per a poder-les trenar i cordar els seients de les cadires, s'hauran de reblanir amb aigua per a que no es rompin. La sega i recol·lecció de bova a s'Albufera és una

activitat tradicional compatible amb la conservació, però requereix un permís del parc.

Un exemple remarcable del patrimoni immaterial vinculat a s'Albufera, és el cas del cançoner popular. Són molts els poemes que es conserven (gairebé sempre anònims i transmesos per tradició oral, fins que es publicaren en diversos reculls), bé sigui en forma de tonades de feina, bé sigui en forma de cançons, de gloses o de glosats llargs.

Les tonades de feina es cantaven a fi d'alleugerir la dura feina i els repetitius moviments de les tasques del camp: esterrossar, llaurar, segar, batre, sembrar arròs, collir olives o figues, etc.. Per a cada feina, una tonada concreta. Cada cantador o cantadora tenia la seva manera particular de galejar, d'ornamentar la melodia, i els versos se solien acompanyar d'exclamacions com ai! ei! hala! erri! aire! per animar els jornalers o les bèsties que feien la feina.

TONADA DE SEMBRAR ARRÒS S'arròs de dins sa Bufera és mort i no té remei ha rebentat amb herbei, canyet i qualche jonquera.	TONADA DE SEGAR Un homo qui sega, arriba que sols no sap quina hora és, i en venir devers les tres arriba a suar sang viva.	TONADA D'ESPADAR EL CÀNEM Mala vida s'espadar ja ho diu sa meva mareta tot lo dia ha d'estar dreta amb s'espadella en sa mà.
--	---	--

Pel que fa a altres cançons i gloses, n'apareixen un bon grapat a diferents reculls que podem trobar editats - p.ex. a B. Samper, R. Ginard (1966-1975), P. Mateu (1993) o a la revista Sa Marjal (1909-1928) - la temàtica és diversa, però abunden les referències a l'època de la dessecació, al conreu de l'arròs dins s'Albufera o al paisatge i la vida agrària a les terres de Sa Marjal.

S'enginyer ja té sa clau de sa caixa des doblers per pagar los jornalers qui fan feina a n'es canal.	Es senyor de sa Bufera fa "frente" a un general: a cada cap de canal hi han posada bandera.	Noltros som ses plantadores de l'amo en Rafel Gener, noltros volem quedar bé i, no ho volen ses collidores.
Ja comença a fer gotetes i es torrent qui ja se'n vé mal s'endugués s'enginyer, es taulons i ses casetes.	'Rabassau sa cotonera que es cotó n'és nat espès i es senyor de sa Bufera n'ha fet "frente" a s'inglès.	Ja hem acabat de segar s'arròs bomba i moncalí. Es majoral podrà dir, no n'hi ha quedat cap bri, enguany dins es Colombar.
Mal s'endugués s'enginyer i llavò es Pla des Pinar mal les s'endugués dins mar per endins a fer punyetes.	En bon dia de Sant Pere a missa no vaig anar perquè me feren plantar arròs bomba a sa Bufera.	

Quan veig que posen bandera
es meu cor no té repòs.
Sa feina des plantar arròs
es caminar per enrere.

Terres grosses de Marjals:
un temps hi cantaven grins,
i ara amb sinis i molins
treuen un gran capital.
Patates com a poals
mongetes com a poncins
i es diumenges es fadrins,
enc que no siguin molt fins
corbates i corbatins
pareixen de Can Verdàl.